

גיליון מס' 93
שנה 2

פרשת צו-שבת הגדול, ח' בניסן תשע"ה

שבת טיש

וּקְרָאתָ לַשַּׁבָּת עֲנָג

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

צו את-אהרן (ו, ב) - פרש רש"י: "אין צו אלא לשון זרוז מיד ולזרות, אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו הסרון כ"ס". ורמז לזה, שהתבות צו את-אהרן ואת בניו, בגימטריה זה מפני שיש בו הסרון הכ"ס.

וזאת תורת העלה (שם) - תורת בגימטריה אלה, בא לרמז שעלה אחת חביבה לה' מאלה קרבנות, כמו שמספרים חז"ל על אגריפס המלך שהקריב אלה עולות ועני אחד הקריב קרבן אחד שעלה לרצון יותר מכל קרבנותיו.

הוא העלה על מוקדה על-המזבח (שם) - מוקדה על אותיות קדם עולה, כי הוליקו את האש לפני שהקריבו את העולה.

וכל-מנחת בהן כליל תהיה לא תאכל (ו, יז) - פרש רש"י: "כלה שזה לבונה". ורמז לזה, כי בין תבת בהן שהיא בגימטריה 75, לתבת כליל שהיא בגימטריה 90, יש 15 ועם הכולל הוא כמנזר גבוה.

לא תאכל (שם) - לא תאכל ראשי תבות אלה לה' אלקיך תקריב למנחה כליל.

וזאת תורת האשם (ז, א) - תבת האשם אותיות א' משה וכן השם א', שהקב"ה שהוא אחד נתן את התורה למשה יחידו של ישראל, ולכן היא נקראת "תורת משה".

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה' (ז, יא) סופי התבות השלמים אשר יקריב לה': מרבה, לרמז לדברי רש"י בקרבן עולה שכל לשון 'תורה' לרבות הוא בא.

אם על-תודה יקריבנו (ז, יב) - ארבעה הם המקריבים תודה, תודה באלב"ם בפסע, שפסע היה ביניהם למנות ונצלו בחסדי ה'.

ועש אהרן ובניו את כליהם אשר-צוה ה' ביד-משה (ח, לו) - ועש אהרן ובניו את כליהם בגימטריה כדי להגיד שבהם שלא הטו מזל על ימין או שמאל, בדברי רש"י.

(מגדנות)

ספורים בפרשה

אש תמיד תוקד על-המזבח לא תקבה (ו, ו)

עשיר אחד היה גימיו של רבי לוי יצחק מפרדיטשוב, שהיה ידוע כמקצן מכלל הקופץ ידו מכל דבר שבצדקה. הוכיחו פעם רבי לוי יצחק ואמר לו: "יכול אתה לכפר בצדקה על חטאך". ענה העשיר: "הרי אמרו רבותינו שתפלות נתקנו במקום הקרבנות כפי שנאמר ונשלמה פרים שפתינו, ומיום שעמדתי על דעתי לא החסרתי תפלה בצבור, ואין לי צורך אפוא לכפר על חטאי בצדקה". אמר לו רבי לוי יצחק: "זכותך גדולה מאד שהנך מקפיד להתפלל בצבור, אולם דברי חז"ל שהתפלות נתקנו במקום הקרבנות, אין בנותם אלא על קרבן התמיד, אבל קרבנות החובה שאדם נצטוו להקריב על חטאיו, אותם אי אפשר להחליף בתפלה, אלא רק במעשי צדקה, וכן נאמר בדניאל וחסטאך בצדקה פרק'. ולא עוד, אלא שיש להקדים את הצדקה לתפלה, כפי שאמרו חז"ל על רבי אלעזר שהיה נוהג פרוטה לפני ואחר כך מתפלל, ולמדו זאת מהפסוק אני בצדק אחיה פניך, תחלה בצדק - במעשה צדקה, ואחר כך אחיה פניך בתפלה".

וכל-מנחה בלילה בשמן וחרבה (ו, י)

מעשה באדם שעבר ליד בית כנסת וקראוהו להשלים מנין לתפלת מנחה. נענה האיש ואמר: "אלו היתה לך מנחה בלילה בשמן, גם אז היית מזמין אותי להצטרף לסעודה?" וכפי שהיה רבי ישראל סלנטר אומר: "פעמים רבות שמעתי שקוראים ליהודים להכנס לבית הכנסת ואומרים להם 'קדשה' אולם מעולם לא שמעתי שקוראים לעוברים ושבים 'סעודה'..."

והבשר אשר-יניע בכל-טמא לא יאכל (ז, ט)

ספרו לו לבעל התניא, על אחד מבאי ביתו שהחל להתחבר עם חוקרים ואפיקורסים, והוא עוסק עמם בספרי חקירה. קרא לו בעל התניא והוכיחו על הספקת הגדולה שיש בהתחברות לרשעים, אשר עלולים להשפיע עליו בדבוריהם. טען האיש: "עלי אין הדברים משפיעים כלל, והא ראיה ששנים רבות מתחבר אני עם אנשי הרב ועדין לא נעשיתי חסיד..." בטל הרב את דבריו ואמר: "אין הדברים דומים, שהרי בשר שנוגע בטמא נטמא אף הוא, אולם בשר קדשים קלים שנוגע בקדשי קדשים אינו מתקדש אלא עד שיכלע בבשרה, מכאן אתה למד שטמא באה במקום כלשהו ונקדשה באה רק בכליעה. אצלך הדברים הפוכים, אל הקדשה לא באה אלא בגניעה, והטמא כבר בכליעה בך".

ויאמר משה אליהעדה זה הדבר אשר-צוה ה' לעשות (ח, ה)

לאחר שהתפרסם הרבי ר' אלימלך מליז'נסק ורבים החלו לנהר אליו, רצה אחיו רבי זושא לשמשו, אך רבי אלימלך לא הניחו. תמה רבי זושא: "והרי אפלו אצל משה רבנו מצאנו שהיה משמש את אחיו אהרן הכהן, ולא רק אותו בלבד אלא גם את בניו, שנאמר ויקרב משה את-אהרן ואת-בניו וירחץ אתם במים, וזאת הגם שמשה היה מלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול". אמר לו רבי אלימלך: "דוקא משום כך נאמר שם ויאמר משה אליהעדה זה הדבר אשר-צוה ה' לעשות", הודיע בזה משה שכל מה שעשה הצטווה על כך מפי הקב"ה, כי בלא צווי מפרש זה אסור לנהוג כן".

היה היה

והוציא את-הדשן אל-מחוץ למחנה אל-מקום טהור

מסורות אחרות היו לתושבי ירושלים מקדמת דנא, על המקום המדק של שפך הדשן בזמן שבית המקדש היה קיים.

מדברי הגמרא ביומא עולה, כי המקום היה בצפונה של ירושלים, אולם רבי משה חגיז מביא בשם האר"ל (שנולד בירושלים העתיקה אך לא נכנס אליה מרב קדשתה מאז יצא ממנה בילדותו), כי עמק יהושפט שבשפולי הר הזיתים הוא מקום שפך הדשן, וכאשר חפרו שם מערות קבורה מצאו שבירי כל חרס עם אפר, וכנראה שהיו שני מקומות בירושלים, לדשן המזבח ודשן הפרים הנשרפים.

הנוסע המקרסם רבי אשתורי הפרחי שהגיע לארץ ישראל לפני כשבע מאות שנה, מספר כי בצפונה של ירושלים עומד תל קטן והוא מקום שפך הדשן, ואמנם עד לפני כשבעים שנה עמד תל בדרך המוליכה ממערת שמעון הצדיק לבית שכינת מאה שערים סמוך למעבר מנדלבוים, מראהו היה דומה לאפר וכמשוש היד היתה בו שמנונית. הערבים קראו למקום תל הסבון והברית, אולם המסורת בנתה אותו בשם "הר שפך הדשן". לפני כמאה וחמשים שנה, נשלחו כמה דגומות מאפר זה לכימאי המקרסם הפרופסור יוסטוס פון ליבני במינכן, והוא קבע כי באפר נמצאים חלקים מיסוד החי ואין בו שמץ מהצומח ואף נמצאו בהם חלקי עצמות.

לפני כמאה וארבעים שנה, בשנת "תר"ם ימינך" - תרמ"ו, התארגנו יהודי ירושלים להקמת השכונה החדשה "בית ישראל" בסמוך לשכונה הוותיקה והמפרסמת "מאה שערים". רכישת השטח נעשתה בידי רבי אריה ליב הרש"ר, שכנה "רבי ליב דין" והתמנה מאחר יותר לרב השכונה. הוא השיג את הקרקע במחיר מוזל, מפני שבאזור עמדה "בירכה" גדולה, מעין אגס מים מרפשים ועבורים, שנותרי במקום מאז יצרו סבון באזור. מחסר נקו הולם, עמדו המים זמן רב עד שהודדמו והמקום שרץ זבובי מות שהפיצו בכל הסביבה מחלות אימות, כמו הקדחת המצרית והמלריה הצהבה, מחלות שעולם הרפואה דאז לא ידע כיצד להתמודד איתן.

התכנסו פרנסי השכונה כדי לטכס עצה כיצד ליבש את הבצה, אל המקום אף הובאו מקחים שונים מחוץ לארץ, אך כלם לא מצאו פתרון. סכנת ההתקרבות אל הבצה היתה גדולה ואף אחד לא רצה לטל את הספון מחשש הדבקות בקדחת. לאחר דיון ודברים, ירדו הפרנסים אל ביתו של רבי יוסף חיים זוננפלד בעיר העתיקה, אשר על שמו נרשמו הקרקעות בראש ועד השכונה והיה ידוע בהקמתו ובפסקותו הגדולה, יחד עמו הגו תכנית מדיניות ליבוש הבצה, על מנת להבריא את המקום ולהרחיב את גבולות המגורים של ירושלים. התכנית זכתה לפניו "ספור צנור, חבל וכלב", והיא הצליחה מעל המשער.

התכנית כללה הנחת צנור מים בארץ כמאה וחמשים אמה שהנח בצד המערבי של המקום, ואל המקום הובאו ממרחק נכר אלפי נאדות של מים על גבי גמלים. מחשש התקרבות אל הברכה, חברו אל הצנור חבל ארץ שנקשר לרגלי של כלב, והוא משך את הצנור עד שפת הברכה. דרך הצנור הזרמו כמיות גדולות של מים נקיים, שהתערבבו במי הרפש שבברכה, ובמקביל נחפרה במסירות נפש תעלה צרה בתל הנמוך שבצד מזרחה, כדי לפתח נקו למים.

התכנית הצליחה להפליא, המים זרמו באשד אדיר ולאט-לאט הפכה הברכה את צבעה הירקרק והמעפוש, למים זכים ובהירים. היבוש נמשך כחודש וחצי בחודש סיון תרמ"ה, ולאחר תקופה זו התיבשה הבקעה לחלוטין וכל היתושים והזבובים נעלמו מן המקום. החשש היה עדיו גדול, ואל המקום הובאו יונים וצפרים שהועפו מעל שטח הבצה, וכשראו שבגלי החיים נוחתים במקום ללא פגע, הגיעו כלם למסקנה כי אמנם המקום נרפא לחלוטין והסכנה חלפה. על מקום הברכה שהתיבשה, הוקמה ברכה מטיחת היטב ששמשה ליצור יין בייקב שהוקם במקום.

לאחר יבוש הבצה, החלה בנית השכונה החדשה ורחבת הידים, אולם כאן התגלתה לחופרים הפתעה מעניינת שהרעישו את העולם היהודי. עם העמקת החפירות להנחת היסודות לבתים וברית בורות המים, התגלתה האדמה כשמנונית ביותר, אדמה בצבעה ונפרכת באפר. רבים חשבו לרגע כי תחת רגליהם מרפץ של שדה נפט ובדמיונם ראו את עצמם עשירים מכלגים, אלא שיודעי דבר קבעו כי המקום הוא מקום שפך הדשן בזמן שבית המקדש היה קיים, ולכאן היה נאסף אפר הקרבתות מעל גבי המזבח.

מהר מאד קרמה השכונה עור וגידים. תחלה היא בנתה "מאה שערים החדשה" ולאחר זמן קצלה את השם "שכונת בית ישראל" על שם הפסוק בייחזקאל: "והיביתי עליכם אדם כל-בית ישראל פלה ונשבו הערים והתקבצו תבניתה". השכונה הפכה לאחת משכונותיה הוותיקות והחשובות של ירושלים שמחוץ לחומות, ובה פתי כנסת ומסדות תורה וחסד רבים עד ימינו אנו. ♦

מאורות

הרב הקדוש רבי מרדכי מנשכין זצ"ל
ליום ההולאה ח' בניסן תק"ס

מגדולי תלמידי המגיד מזלזשטוב ומגדולי צדיקי דורו, נולד בשנת תק"ב, לאביו רבי דובער מטולטשין שהיה ספרא רבה ביעד ארבע ארצות נכד בעל מנלה עמקות. שמש ברבנות קהלות מפרסמות ויצא שמו כגאון בתורה ופוסק בר סמך, אשר התייר ענגנות רבות מפבליקה. איש פלא היה ורבים נושעו על ידו בדרך נס ומופת. אמרו עליו שכל היוצא מפיו לא ישוב ריקם ומפניו יחרדו עליונים ותחתונים, ותלמידו רבי אורי מסטרליסק אמר עליו שהוא ידע וכן במעשה בראשית. רבו החוזה אמר עליו ששמע בת קול מן השמים: "מרדכי בן גיטל בלתי לה לבדו" ואמר עליו שהוא מסגל לתקן נשמה מישראל ולהעלותה עד לשמש, וכי אצלו יגיעת הטח בתורה ועבודת הלב בתפלה ופעולת איבריו באכילה, כלם באותה דרגה עלאה ובכחיות עבודה קדושה לאלקים. רגיל היה לומר שאיש צדיק מחבר בין ישראל לאביהם שבשמים. כדגמת הסלם שעולים בו ומחבר בין הבית והעליה, וכן אמר שהאסורים שאסר ה' בתורה אפשר להתקשר בהם אליו ותבדו. ולכן נקראים אסורים מלשון אסור וקשור. דעתו לא היתה נוחה בשעה שהיה מקטרגים על ישראל, והיה אומר שכל האומר כן יצטרך להיות עד חמס יחד עם הצר הרע שביא אותו להעיד על קטרוגו. כל ימיו השתדל להיטיב עם הנריות והתמסר ביוזם לטובת עניי ארץ ישראל שהתישבו בערי הגליל. הותיר אחריו שלשה בנים מפרסמים שהשפיעו מהודם על ישראל.

יוסיף דעת

שבת זו, שהיא השבת הסמוכה לחג הפסח, נקראת מקדמת דנא בשם "שבת הגדול", תמוה מדוע נקראת "הגדול" בלשון זכר ולא "הגדולה", כי הרי שבת בלשון נקבה, אף שלעיתים שבת בלשון זכר כנאמר בישיבה: "כל שומר שבת מחללה" וכנראה מפני שהוא נסמך, שבת של הגדול. במחזור ויטרי תמוה מדוע נקראת שבת זו כן, שאין שבת זו גדולה מיתר שבתות השנה, וטעמים רבים נאמרו על זה. בטור מובא, שהשם ניתן בגלל הסם הגדול שנעשה בו לבני ישראל במצרים, שהרי י' בניסן בשנה שיצאו ממצרים בשנת ב'תמ"ח, חל בשבת והמצרים רצו להרוג את ישראל שלקחו את השם שהיה אליהם, ובדרך נס ניצלו. המהרש"ל כתב שהוא על שם ההפסדה שקוראים בשבת זו, שנאמר בו: "לפני בוא יום ה' הגדול והנורא". ב"שבלי הלקט" מביא את המנהג שהרב דורש בשבת זו, ודומה לאנשים כיום גדול כיום הכיפורים שנקרא "צומא רבה", ואחרים כתבו כעין זה שהוא על שם דרשת הרב 'הגדול'. האבודרהם כתב, שבשבת זו קיבלו ישראל את המצווה הראשונה שלהם, והיו קטן שנכנס למצוות ונעשה 'גדול'. ב"כל בו" נאמר העם, מפני שלפניו היו נהגים בקהילות ישראל לאפות לשבת זו בכל בית חלה גדולה, וקראו לה "לחם עוני", והיו מחלקים אותה לעניים, ועל שם כך נקראת "שבת הגדול", השבת של החלה הגדולה. ובדומה לכך כתבו אחרים, שהמנהג נובע מכך שהיו אופים בשבת זו חלה גדולה מכל החמץ שנותר לפני פסח, ולכן קראו לשבת זו בשם 'הגדול'. רבי שלמה קלוגר כתב, שהשבת נקראת כן להדיש את מעלתה על פני חג הפסח הקרב ובה שנקרא גם הוא שבת, כדרשת חז"ל על הפסוק (ממחרת הפסח). בספר "כתר שם טוב" של רבי שם טוב גאנץ מובא, שבמקומות רבים קריה גם השבת שלפני חג השבועות בשם שבת הגדול, ומשום כך נהוגים לומר בשבת זו פיוטים בדומה לשבת שלפני פסח. ויש מקומות שהיו קוראים לכל שבת שלפני חג 'שבת הגדול': לפני פסח, לפני שבועות, לפני ראש השנה ולפני סוכות.

מבירת חמץ בהלבטה

העיר סוירד' נמנית בין ערי גליל לבוב הגדולה. רבנו הט"ז שמש פרב בחצי מערי הגליל, וכרפה של סוירד' והחצי השני של גליל לבוב, התמנה הדרשן רבי ישראל מירושא. סמוך לחג הפסח, היה נפתח בעיר סוירד' יריד מסחרי גדול. בו היו סוחרים העיר מוכרים את משקה השכר (בירה) שהיו מוצרים. כדי שהשכר יהיה מוכן ומזמן מיד לאחר הפסח, נהגו הסוחרים להכין את המשקה במשך חודשי החורף ולהניחו לתסיסה בתוך חביות גדולות, ולפני חג הפסח היו מוכרים את חביות השכר לנכרים. כי הרי חמץ גמור הוא השכר. עם עלות רבי ישראל על פסא הרבנות, נודע לו על מנהג הסוחרים בעיר והוא הודיע כנגד ההערכה הגדולה שמבצעים בעסקה זו. דעתו לא היתה נוחה מהשאת חמץ בכמיות כה גדולות לכתחלה, ולשיטתו אין המכירה אלא מעשה תענועים והערמה, באדם שמכין חמץ לעצמו ומוכרו לגוי באמתלה. החלטתו של הרב היתה תקיפה ועם התקרב חג הפסח, עלה הרב אל בימת בית המדרש הגדול שבגור וחדש נחיצות, כי הוא אוסר בכל תקף על כל סוחר העיר, שלא יכניו שכר לפני הפסח וימתינו בהקנתם עד לאחר ימי החג. כדי לחזק את החלטתו, הטיל הרב חרם חמור על גזרתו וכלם ציתו לפסקו ללא עוררין. סוחר אחד היה בעיר, שגזרת הרב לא התקבלה על דעתו. גייל היה להקל בענין, ולעצמו אמר: "הרי גאוןי ישראל הב"ח, רבי ליב מקרקא והט"ז, מעולם לא הטילו חרם על הענין והעלימו עין ממנהג זה, ומה לי לשמע אל הרב החדש ואל דבריו?" בחשאי, הכין הסוחר מספר חביות של שכר, אותן החביא במרתף ביתו וקנה למכרו ביריד במחיר מופלג.

עקר פרנסתו של הסוחר, היתה מהלואות ברבית שהיה מלווה לאברי הסביבה. ביום הראשון של חל המועד פסח, עלה הסוחר על סוסו ופניו מועדות אל הכפרים הסמוכים כדי לגבות את חובותיו. באמתחתו היו מצות ומאכלים שונים, ובכיסו פנקס החובות והתשלומים השונים. לפתע הבחין בשלשה אנשים חמושים שדולקים בעקבותיו ובעיניהם תאורת רצח ונקם. היו אלו אנשים שהיו חייבים לו הון רב, וכדי להתפטר מהחוב החליטו לרצח את הסוחר היהודי ולהעלים את גופתו. פחד גדול נפל על הסוחר, והוא מהר להזהיר את סוסו כדי לברוח מידם הארבה של הרוצחים. סוסו הנאמן, שממו הרגיש בפניו, החל לדהר במהירות הבזק פאלו נשא עם הרוח. לאחר זמן מה, הביט הסוחר לאחוריו ובשרא שהרוצחים נעלמו, נשם לרוחה והטה את סוסו אל היער הסמוך כדי לנוח קמעה ולהתאושש מהפגנה אליה נקלע. כשבקש לסעד את לבו, גלה כי שכח לטל עמו מים לנטילת ידים. הרעב והחלשה אימו להפילו ארצה, ולרגע אחר לעצמו כי במקום סבבה מתר לאכל מצה ללא נטילת ידים, אך כיון שהיה ירא שמים והקפיד על קלה בבחמורה, נרתע לאחוריו והחזיר את המצות אל אמתחתו. הוא הביט סביבו ונזכר, כי לא הרחק משם בשפולי ההר, מצויה באר מים חיים. תחלה הסס לרגע והחשש מהרוצחים שנמצאים אולי עדיין בקרבת מקום הטיל עליו מורא. אולם החלטתו היתה איתנה: "אני אוכל ללא נטילת ידים, ויהי מה". בכחותיו האחרונים עלה הסוחר על סוסו, הדהירו אל באר המים שבשפוק, אולם עם הגיעו סמוך למים, התנפלו עליו הגזלנים ששהו אף הם במקום והרגוהו.

באותו לילה, ישב רבי ישראל יחד עם תלמידו רבי נתן מלמד מבטשויטש ועסקו בתורה עד אישון לילה. בשעת חצות, נשמעו להפתעתם דפיקות בדלת ובפתח עמד הסוחר היהודי שנהרג בשעות ספורות קדם לכן, ועדיין לא נודע הדבר לכני העיר. לתדהמת הרב, ספר לו הסוחר כי זה עתה עלתה נשמתו למרום ובאשר עמד בפני בית דין של מעלה, יצא הפרוז לפתח לו שערי גן עדן, שהרי מסר נפשו על מצוה שהיא מדברי סופרים. אולם פאשר בקש להכנס, עצרו אחד המלאכים בטענה שיש עליו חרם של רבי ישראל רבה של סוירד', ועד שלא יבטל ממנו את החרם לא יכניסוהו לגן עדן. נפרים דברי אמת והרב ראה כי באמת ירד האיש מהעולם העליון ושאלו: "מדוע כה חשוב אני בעולם העליון? והרי אין אני עשיר מפרנס ובטל צדקה, או רב גדול במדינה?" והסוחר השיב לו: "לא כל אדם זוכה לשני שלחנות, אולם יודע אני שאדם גדול אתה, כי בשמים אמרו לי 'הבא התר על החרם של הרבי רבי ישראל' ובפלו עליך את התאר 'רבי'".

מוכן מאליו שהרב מהר להתיר לו את החרם, ולאחר מכן התעניין אצלו על שמות הרוצחים. גלה הסוחר לרב את שמות שלשת האנשים, נתן לו סמנים מבהקים ואף ספר כי פנקסו שנגנב ממנו מונח בתוך ערמת הגדיש של אחד האנשים. הבקר אור והעיר היתה במרקחה. כמה אנשי חיל רכבו במהירות אל באר המים ועל נקלה גלו במקום את גופתו של הסוחר היהודי, שהובא לקבורה לתוגת בני ביתו ומכריו. הענין העבר לידיעת שר העיר וחיליו, והללו מהרו לאסר את האנשים הרוצחים, שאזו על פי הסמנים שמסר הסוחר המנוח, ואף פנקסו נמצא תחוב בערמת התבואה של אחד האנשים. מספר מלקות הספיקו עד שהאנשים הודו ברצח הנפשו והוצאו להורג קבל עם ועדה, כן יאבדו כלי-אויבך ה'.

מאז, נהג רבי נתן, תלמידו של רבי ישראל מסוירד', להקהיל קהלות ברבים ולהאריך באניהם על החשיבות הגדולה של נטילת ידים וחמץ העין של המבזה אותה, ובסוף כל דרשה היה מספר את הספור הנפלא הזה, ביצר זכה הסוחר להכנס לגן עדן בזכות מצות נטילת ידים. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

ואמרו ואש המזבח תוקד בו יודיע הכתוב כי באור בקר העשן אף ה' ואש מפיו תאכל על אשר ענונו בני עולה ויסורנו ביסורי נקמה, ובפרט בני המערב הפנימי, אין לה כוס מר שלא הטעימו תמיד, והוא אמרו ואש המזבח שרמנו בו בחינת היסורים מהאמות ולא רחם לבם לאשר הכה ה' זה ימים והשפיל גאון יעקב, ולא נהג גם בחינת דראון, לומר די ראות עליוני עליונים למטה מטה, אש מזבח זה תוקד בו בנעלם הנעלמים כי הוא המקנא ולובש קנאה:

ואם באת לראות הוא יותר מנלות מצרים, כי גלות מצרים היו משעבדים אותם ומאכלים אותם ומלבישים אותם, וצא ולמד ממה שאמרו ז"ל בפסוק זכרנו את וגו' את-הקשואים וגו' חנם היו אוכלים הכל, והן גלות ישמעאלים אשרי מי שלא ראם משעבדים ומקדרים חיי ישראל, ולא די שלא יתנו שכר אלא עוד שואלים ממנו מיד וקבא, ועוד אדם נגזל כמה שיש לו והם תובעים ממנו מה שאין לו, וכוס זה ישקוהו עד שימות, וכנגד זה אמר ותרים אל מרים ראשי, את-הדשן אשר תאכל האש אש העמים, כי מצונו שצרת האמות תקרא אש, וצא ולמד מאש בין הכרובים, את העלה שהיא האמה הנקראת עולה:

והקטיר עליה - ותדע כי כל העובר עברות ריחו נודף לרעה, וכמעשה שהובא בדבריהם, שהיה עובר אליהו וראה אדם רשע ומנע עצמו מהריח ריחו הרע, יותר ממה שהרגיש בעברו על סרחון נבלה, ובהפך היתה לאיש צדיק שלם שיעלה ממנו בשם בריח הנו, לזה זכר זכרון ערבתם בלשון הקטרה, והמכון כי ישפט בפרטות את אשר הרעו לאנשי בשם:

דברי הימים

בליל שבת קודש ח' בניסן ד'תתק"ג, בעת מסע הצלב השלישי, נהרגו על קידוש ה' כמה מבעלי התוספות במגדל המלך שבעיר יורק באנגליה, וביניהם רבי אליהו מאברוקא ורבי יו"ט ב"ר יצחק מיואני, הי"ד.

ב' בניסן לקחו בני ישראל את השה לקרבן הפסח, ארבעה ימים קודם שחיתו ונעשה להם נס שלא יכלו המצרים להורגם על שלחן לקרבן את אלילם.

י' בניסן הוא תענית צדיקים, כי ביום זה בשנת ב'תפ"ז, נפטרה מרים הנביאה אחות משה ואהרן.

ביום זה בשנת ב'תפ"ח, עלו יהושע ובני ישראל מן הירדן ונכנסו לארץ ישראל, למחרתו מל יהושע את בני ישראל בגבעת הערלות.

ב"א בניסן תרמ"ב, פרצה עלילת הדם הידועה בעיר טיסא עסלר בהונגריה וחמישה עשר יהודים הושלכו לכלא. לאחר מאבק משפטי ארוך שנמשך כקרבן לשנתיים, שוחררו היהודים מכלאם.

ב"ז בניסן היה המעשה של קין והבל שהביאו את מנחתם כמובא בתרגום יונתן, ולפי פרקי דרבי אליעזר היה הדבר בליל הסדר. ביום זה נולד אברהם אבינו ע"ה ויש אומרים שנולד בא' בטבת.

בט"ו בניסן אירעו מאורעות רבות לישראל. ביום זה הכה אברהם את המלכים, נולד יצחק, התברך יעקב, מתו הבכורים במצרים ויצאו משם בני ישראל, וביום זה נושע דניאל מגוב האריות. בט"ז בניסן הקריבו את העומר ומתחילים לספור את ספירת העומר.

בט"ז בניסן ג'ת"ד, נתלה המן בן המדתא האגני. ורמז לכך בפסוק: "וישבות המן ממחרת הפסח".

מטעים

וישחט (ח.ה.)

תבת וישחט מטעים שלשלת שנגנו מתמשך, ומכאן רמז למנהג שהיה בעבר בקהלות ישראל, שהשחט היה גם חזן הקהלה, ומכאן רמז לכך בפסוק: "דוממות אל בגונם ותרב פיפיות בודם". וכן מצינו רמז לפתגם השגור בפי העולם שהגונים שוטים הם, מפני שעל הפסוק בשמואל א' "ידע ננו וגבור חיל ואיש מלחמה וגבור דבר", כתב האברבנאל: "לפי שמו חזניל שני דברים האלו (ידע ננו וגבור דבר) הם קשה למוצאם ביחד"...

הוא העלה על מזוקרה

תבת העלה בטעם פזר, לרמז שהתורה המעלה והמשפחת לה היא התורה שמפזרים ומפיצים אותה בישראל, והיא העולה על מזבח הדפוס ורבים לומדים אותה, ואם לא תעלה לדפוס יש לחש פן יצלו הכתבים על מזוקרה. (מליצי אש)

ה'תת"ס סופר כתב, שהתבות היא העלה מטעמות בטעמי מנה רביעי ומחבורת זה לזה, כדי לרמז שמי שיש לו מעלות לא יתנאה בהן, כפי שנאמר במדרש "כל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו, שנאמר זאת תורת העלה, ואם חזר והשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו שנאמר היא העלה". ותמה עליו בספר האשל שהטעמים הם מנה פזר ולא רביעי וכתב שאולי הוא טעות סופר אך הפרשו נכון.

מדגש

בספר "בית ועד לחכמים" תרפ"ה, הביא חידה על פרשת צו: "בפרשת צו השוחטים קמצינים בנקודה; בין בשכיבה, בין בישיבה ובין בעמידה; ומי שיש לו ראש יבין פתרון החידה". מקור החידה מפעלי המסורת: "וישחט ג' קמציני בעיניו, ומשתנין בטעמא, קדמא רביעי, תנינא אתנחתא, תלינתא שלשלת. וסמן וישן, וישב עומד". הפתרון הוא, שלש פעמים נכתבה המלה "וישחט" בפרשתנו, ושלשתן מנקודות בקמץ ולא בפתח, וראשי התבות של טעמיהן רא"ש, הראשונה וישחט בטעם רביעי שנגזרת בשוכב וישן וגם מפני ש'רבי' מתרשם בארמית רביעי, השניה וישחט בטעם אתנחתא שהוא יושב ונח, והשלישית וישחט בשלשלת שסמנו עומד וזקוף. ואחד מתלמידי המהרש"ל ורבי שכנא מלפלין כתב, שהתבה רא"ש באה לרמז שהשחט נעשה וישית בראש הקהלה.

ממלח

יהודי פסק אחד, נקלע פעם לטמפל רפורמי בשבת הגדול וראה שה'רב' נושא את דרשתו קדם קריאת התורה של תפלת שחרית, שלא כנהוג בכל הקהלות לדרוש בשבת קדם אחר הצהריים לפני תפלת מנחה. נענה האיש ואמר: "כך נאה וכה נאה, שהרי אמרו חז"ל 'תלמידי חכמים כל זמן ששמוקנים דעתם מתשבת עליהם, עמי הארץ ששמוקנים דעתם מטרפת עליהם'. לפיכך, דוהים הרבנים הנאונים את דרשתם ככל האפשר כדי שתהיה דעתם מישבת יותר עליהם, ואילו ה'רבנים' עמי הארץ, מקדימים ומזדרזים הם לפני שיהיו טפשים גדולים יותר..."

בשבת הגדול, עלה רבי צבי הירש לדרוש את דרשת שבת הגדול בנהוג בקהלות ישראל, פתח ואמר: "דרך הרבנים לפלפל בהלכות הפסח, מביאים פסקי הלכות מהרמב"ם ומישיבים סתירות בדבריו, אולם אני מציאתי סתירה חמורה, ותרצתי אותה בתרועה שאין עליו פרכה. הרמב"ם פוסק להלכה שיש מצוה לאכל מצה בלילה הראשון של חג הפסח, ומאידך מביא גם להלכה את האסור של גגכה. וקשה אפוא, מה יעשה העני שאין לו פרוטה לפרטה, אסור לו לגבגב וחיוב הוא לאכל מצות? והתרוץ הוא, שפאשר העני בא מתרצים לו קשיה זו בצורה שלא תהיה סתירה בין הפסוקים, בכך שנותנים לו מעות חטים ביד רחבה, וזוהי דרשתי לשבת הגדול..."

רבי שמואל מקמינקא, סבב בפרם הפסח על בתי בני הקהלה כדי לגבות מעות חטין. הגיע הצדיק אל ביתו של אחד מעשירי העיר, אולם הלה התלבט אם לתת את הסכום הגדול שגדרש. ראה רבי שמואל את הפסוק ואמר: "ממה אתה חושש? אני מוכן לתת לך שטר התחייבות חתום משני ערבים נכבדים ומפרסמים, שלא יאדע לך שום נזק מנתינתך לצידיקה". התפלל האיש ושאל: "מי הם הערבים?" והצדיק השיב: "הערבים הם רבונתינו הקדושים הרמב"ם ומרן ה'בית יוסף', שפתבו בהלכות מתנות עניים וצדקה, שלעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין שום הזק ודבר רע ממנו. ואם יש לך ערבים כה נכבדים מה לך לחשש?"

ספר רבי אברהם אלימלך מקרלין הי"ד, על הממנה של גבית מעות חטין בחצר הקדש קרלין, רבי יאשיע נדיטש, שפגש פעם את החסיד רבי נח שרהל'ס מטרוב שהיה עני מרוד, ושאלו: "היכן אתה אוהב? בעיני הפסח?" וכוונתו היתה לשאל אותו, אם יש לו כבר מעות להוצאות החג, לרכישת מצות וזין ושאר המאכלים, אך רבי נח נענה ואמר: "ב'מגן אברהם' אוהב? אני בסמן פלוני, בשל"ה הקדוש באות פלמונית, ובספרי המהר"ל במקום אלמוני". זו היתה הכנתו הרוחנית של רבי נח לקראת חג הפסח, וכלל לא העלה על דעתו לדרבן בענינים גשמיים.

לצדך בריאותו, נהג ה'חזון אי"ש" לטיל מדי יום ברחובות בני ברק שהיתה אז מושבה קטנה, ומסלולו היה קבוע עד הפרדסים שבגבול רמת גן. על תואי זה, סללו ברבות הימים את הרחוב שנקרא על שמו 'רחוב חזון אי"ש'. פעם הבחין בו אחד מתושבי המקום שלא הכירו, והתפלל לראות אדם וכן בעל צורה שמטיל מדי יום ללא מטרה. נגש אליו האיש והוכיחו על פניו: "מה לך לבזבז את זמנך היום? מוטב תשב ללמד מעט, ואם אינך יודע ללמד אמר מזמורי תהלים". שתק החזון אי"ש, קבל את דברי התוכחה בסבלנות ולא ענה מאומה. למחרת, צעד שוב החזון אי"ש במסלולו הקבוע, וכשעבר ליד ביתו של האיש, התמלא הלה חמה וגער בו שבעתים: "כבר הספקת לשכח את מה שאמרתי לך אתמול? מדוע אתה מכסה את עתותיך לריק?! האיר הרב אליו פנים ושאלו: "ומה אתה מציץ שאעשה במקום לטיל?" והלה השיב: "שב בביתך ואמר פרקי תהלים". שב החזון אי"ש לאחוריו, ולמחרת שנה את מסלול טיולו לכל יעבר ליד ביתו של האיש. ימים עברו, והיהודי הלך נקלע לצרה ונזקק לברפת ישועה ורחמים. חבריו ספרו לו על גאון וצדיק שמתגורר בשכונתו ומכנה על שם ספרו "חזון אי"ש", ורבים מתדפקים על ביתו בבקשת ישועה ורחמים. פנה האיש אל ביתו של הרב, וכשפתח את הדלת וראה את הגאון, חשכו עיניו. הוא מהר לבקש את סליחתו של ה'חזון אי"ש", אך הרב הרגיעו ואמר לו: "מדוע אתה מצטער כה רבות? הרי נתת לי עצה טובה לומר תהלים, והריני מבטיחך נאמנה שמאז אותו יום מקים אני את עצתך ואני אומר תהלים, ומכיון שך מה לי לבעס עליך?"

עני מרוד נכנס פעם אל ביתו של רבי דוד מללוב וספר על רעבונו הגדול. קם הרבי, נטל את הקמח השמור שהכין למצות, והכין ממנו מאכל להשביע את העני. מאחר יותר, באו החסידים וראו שהקמח נעלם ושאלו את הרבי על כך. בשנודע להם שעשה ממנו מאכל לעני, תמהו על כך והרבי אמר: "הרי עקר השמירה של המצות היא שלא יהא בו חשש חמץ, כפי שנאמר בתורה 'ושמרתם את המצות', ודרשו חז"ל 'מצוה הפאה לידה אל תחמיצנה'. וכאשר באה לידי מצוה של הכנסת אורחים, לא רציתי להחמיץ את המצוה וקימתי בהדור את הפסוק של 'ושמרתם את המצות'."

רבי יחזקאל מקוזמיר, נהג לברך את מקרביו ומאחל להם: "חג פורים כשר ופסח שמח", וכאשר תמהו מדוע הוא משנה מהברכות השגורות בפי כל: "חג פורים שמח" ו"פסח כשר ושמח", השיב: "בפורים, יתכן שהאדם לא יזהר דיו בפשרות מרב שכוות ושמחה, ואילו בפסח מקפידים היטב על הפשרות אך מאבדים את השמחה מרב טרדות החג, ולכן מברך אני אתכם שתשמרו בפורים על הפשרות ובפסח על השמחה", וכן היה מברך ואומר: "פסח כשר בלי שאילה", בלי שאלות בהלכה וגם בלי שיצטרכו לשאל וללוות זה מזה, אלא יזכו לכל צרכי הפסח בהרחבה גדולה.

אם רוצה אדם להעלות אש על המזבח, להתעלות וכהפיח בעצמו אש להבה בעבודת ה' צריך הוא ראשית להרים את הדין מעצמו ולדעת שאין הוא אלא עפר ואפר (המגיד מעעוריטש)